

מכתבים ותגובות

הק.ג.ב. של פרסי ישראל

רק בשל מחלתו של מר משה גילבוע ומשום סיבה נוספת אותה ביקש להעביר ליריעת מערכת דף חדש כרי שנחשב בה כבואנו להגיב על דבריו (העולם הזה 11.11.87). רק בשל כך הנני מבליג ומתיר להערותי, לפחות אלה הנוגעות בן להישר בלא מענה הולם. ועם זאת, מפתיע לר"א איתן, הנחשב לראש הק.ג.ב. של פרסי ישראל בעשור האחרון, ורקד בעת ובעונה אחת בשתי חתונות: בחתונת האמצעים הששים אלי קרב ובחתונת הפחרנים פקיהברך. שהרי אם מתי קיימות בו שתי הסיבות הנזכרות, הדרושות הבלגה מיוחדת, הליכה על בהונות ושימוש בכי סיות משי בכל הנוגע לו, כיצד מעז הוא להשתתף במישחקים אסורים אלה?

ושמא יש כאן כוונת־מכוון: לעולל ככל הניתן ואחר־כך לדרוש חסינות מעונש? טוב יעשה אם ידיר רגליו מגובי־איריות אשר אינם מקנים לאנשים מסוגו, ובעצם לשום אדם חסינות־החלוקה או הדוממות נוספת, מהגם שחאטו והחאטותיו עומדים אחר לאחד ומבכשים פרהסיה. **שמעון צמרת**

אין תמימות־דעים

בהקשר למכתבו של הצייר משה ברנשטיין אשר הופיע בדף חדש מיום 28.10.87, נא קבלו מיספר ציטטות:

א' — "הבעיה... היא (כרגיל) בעית הבעיות של האסתטיקה, הווה אומר, העובדה הבלתי־ניתנת לעירוער שבני אדם אינם תמימי־דעים בשאלות אסתטיות. כאשר מתעורר ויכוח בין ראובן לשמעון (למשל, ראובן אומר שתמונה זו וזו צעקנית, ושמעון מכחיש זאת) אין כל דרך מקר בלת להכריע ביניהם ולקבוע מי צודק ומי טועה." עדי צמה, סבוא לאסתטיקה, עמ' 54.

ב' — "איננו מסוגלים להשתית את הירע שלנו על מערכת פורמלית מסודרת ובוודאי שאיננו יכולים לשרטט את הגבול שבין "ציור טוב" לבין "ציור גרוע." יובל קנב, תבניות ותמונות, עמ' 21.

ג' — "נשאלת השאלה אם יכולה האס־תטיקה... לספק אותן נורמות מתמשפת המבקר, כלומר נורמות... להעריך יצירות מנקודת־ראות קבועה. על השאלה הזאת אני משיב תשובה שלילית." מנחם ברינקר, אסתטיקה כחורת הביקורת, עמ' 89.

דותן עמנואל

גרשון קניספל

לילות לבנים בלנינגראד

(רישומי מסע)

עתה החל המסע צפונה. עולים על הטופובל והיעד מסקווה.

תחנת הרכבת במוסקווה. סמוך לחצות, וכאן עדיין שנת דימורמים מתמשכת, אווירת בין ערביים. תכונה מואצת של נוער קומסומול, צעירים ענוכים בצעפים אדומים, מוורות ותרמילים כבדים — יוצאים למחנות־עבודה קיציים. גורדי־עבודה סטודנט־איליים. צעירים וצעירות לבושים מדי צבא ועליהם תג אדום, שלוש אותיות קיריליות מורפפות בשאבלנות גסות מעל הכיסים השמאליים — סימניהכר לשייכות.

הורים נרגשים נפרדים מילדיהם ה"פיונרים" (החלוצים). זאטוטים כמיגעקות נייר אדומות מפוזרים ככלניות בשטח הענקי של רחבת התחנה. הנוסעים מחזיקים בידיהם מוורות קטנות עטופות בנייר־אריזה חום הקשור בחבל גס

— הוראות קשותות של הנהלת הרכבת, כך נאמר לי. סטנדרטיזציה בכל.

המון רב צונב על פיתחי הקרונות ומחכה לפתיחת הרלתות. להקות זמרים מלוות בגיטרות ובתופים, איפה אישם בוקעים גם צלילי מפותח מעוררי נוסטלגיה. וזוגות צעירים שזה עתה כאו כברית הנישואין, הכלות עורן מצועפות בלבן ופרחים בידיהן, יוצאים ברכבת ליחיה־הרבש שלהם ישר מן החופה.

המולה רועשת וגועשת, עליצות מכל עבר, קראקוביאק מסורתי מתנגן תוך כדי היווצרותו של מעגל ספונטאני. זוג אחד מפליא בריקודי מגף ובדילוגים אקרובטיים, כשהכל מלווים אותם במחאות כפיים קצובות לעידור. שמתי על כך שהנטיעה צפונה לא התקיימה במטוס אלא ברכבת לילית.

על "הלילות הלבנים" של לנינגראד סופר רבות. לילות לבנים אלה הותירו עיקבותיהם בשיר ובסיפור הרוסיים, החל בספרות הקלאסית. לראשונה הופך הדימוי המופשט לממשי בשבילי — באותה רכבת לילית היוצאת ממוסקווה סמוך לחצות, שעה שהכירה עודה נתונה באור ירימ־דומים. עכשיו מתמשכים תענועי האור והחושך במיקצב הלמות גלגלי הרכבת המתכתיים — כשאני נרגש מכדי לחטוף תנומה, מתעקש למצות כל רגע של דהירה לילית מוזהר זו הממחישה לי לראשונה את המושג "ליליים". עם שחר אנו מגיעים ללנינגראד, שחר המפציע מתוך דימורמי הערב. השעון מורה על השעה 6.45 בבוקר.

בניגוד למוסקווה העצומה, מרובת המרכוים, המפוצלת והמשוסעת, תחנת הרכבת המרכזית בלנינגראד שוכנת בקצהו של "נייבסקי פרוס־פקט" המפורסם. כלומר, בקצה השדרה המרכזית המובילה אותך כאן לאורך קילומטרים עד למעגני הנייבה, הנהר האדיר המקשר בין חלקי העיר ולו תפקיד של גיבור מרכזי כבלאדה המפורסמת של מאיאקובסקי, 150. מיליון." — רוסיה כולה/ אחר איכן/ וידו שלו — נייבה..."

חמישים רמבראנדים

בהגיעך עד סמוך לגדות הנהר, אתה עולה בשדרה הניצבת לנייבסקי פרוספקט, שבקצה קשתות־ענק השזורות זו בזו ויוצרות נפחים אימתניים.

מיד עולה בויתרון הקטע הרמאטי המתאר את הסתערות הגווארדיות האדומות" על שערי המתכת הענקיים של ארמון החורף הצארי. גלים גלים פורצים בעוצמה "איושטיינית" (גאון כמאי הקולנוע הסובייטי של שנות השלושים והארבעים) כסירטו התיעודי. עשרת הימים שזיעזעו את העולם" על פי סירטו של ג'ון ריד. אותם שערים חסמו אז את הדרך לארמון. עתה שרויה כאן אווירה אידילית, המנוגדת כליכך לרוחה של אותה סצינה קולנועית. וזאת למרות נחשולי המבקרים שתפסו את מקומם של המסתערים על הארמון. הללו ניצבים כאן בסדר ובמשמעת מופתית, בתורים ארוכים ומפולתים המקיפים כנחש עקלתון ענקי את האגפים הרבים של הארמון. הם ממתנים לתורם לבוא בשערי הארמיטאז' — אולי המוסאון היוקרתי ביותר באירופה, הן בזכות היקף חלליה־הצוגה העצומים שבו, בהם מוצג רק חלק מיוצרי מאוצרות האמנות האדירים החבויים במרתפיו, הן בזכות האוסף הגדול ביותר של "רמבראנדים" (כחמישים ציורי שמן) שבו, ואשר גולת הכותרת שלהם היא רחל המצפה ליעקב, אחת היצירות החשובות ביותר של הגאון ההולנדי. כאן מצויה גם יצירתו האחרונה כממדים גדולים, שובו של הבן האובד — רחבה כשני מטר וגובהה שני מטרי־חצי. אחרי "הצלחתם" השלומיאילית של הרסטוראטורים והמשפצים ההולנדים, אשר בעת שיחורו ושחרתם הלילה המפורסמת שנפגע בזמנו בידי סכינאי מטורף, "ניקו" אותה ביסר־דיות רבה כליכך, עד שכל הקטעים שהאמן כחר להציגם בצל רמאטי, הוארו לתפע, והעימות בין אור וצל האופייני כליכך ליצירותיו עלמל לאל היה, הפך שובו של הבן האובד שבכאן לציורו החשוב ביותר כממדים גדולים של האמן שנש־תמר כמות שהיה במקורו.

אווירת השלווה שבכאן מודגשת עליידי המיבנים האדירים גדושי הפיתוחים, המסוסים כחלקם בפגיגומים. ררכם של אלה מתגלים קיטעי תבליטים, פיתוחי מעקות ומוזאיקות הנוכח ל"טיפול" והיר ביותר בידי סטודנטיות חניניות לאמנות שניצבות בביטחה ובלא חשד בפגיגומים העליונים (שביעי ושמיני), שקועות במלאכת השיחור.

הקשתות המכסות על הלוע הענקי הופכות את הכניסה למעין מינהרה ארוכה החוצה את המיבנה הפתלתל כרכבת בעלת קרונות הרבה. כאן

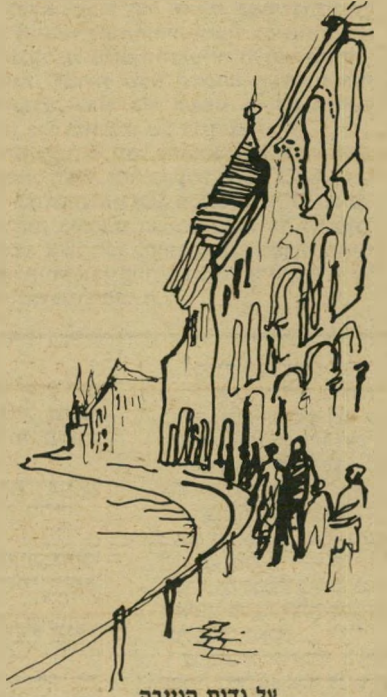
התגוררו בעבר הפרשים שומרי־ראשו האישיים של הצאר.

רחבה ענקית מרוצפת אבני שפה עשויות שחם משמשת בלנינגראד תכלית דומה לזו של הכיכר האדומה במוסקווה.

בינות למיבנים עטורי הכרובים המגולפים ובעלי החלונות הנושאים את גווי הספארוק האופייניים, נגלה נהר הנייבה. גשרי וספונות כמעגניו ההומים אף הם מבקרים. בקרה־אופק משורטטת לה בקווים פאסטליים טירתו של פטר הגדול ששימשה בשעתו איג'ורה, כאותן טירות אגרותיות אליהן נהגו הצארים להגלות את מתנגדיהם מבית ומתנגדים מן החוץ.

מושלים מדי

הציפיות לעבור ולוא משהו מחוייתם של אותם עשרה ימים מפורסמים שזיעזעו את העולם, תוך מיפגש בלתי־אמצעי עם כל אותם מיבנים היסטוריים ששררו מאז המהפיכה בדמותם המקורית, עלו על שירטון הגנים הפאסטורליים המוריקים, הטירות וכיפות הזהב הפראבוס־לאביות, כולן מלוטשות־בורקות ושזורות זו בזו בצורה כה מושלמת עד כדי ליצור מראה מתחנן

על גדות הנייבה

המפסיד מעוצמתו. שלא כאותה באזיליקה מוסקבאית מוצקה, פגועה אך אדירה ברושמה, הכל כאן מצוחצח ומושלם מדי.

הקתדרלה בנויה שיש, ברונזה ואבן שחם. היא מוקפת מיבנים אדירים, כיכרות מפוזרות כנרי־בות, שופעות מיוקרות הרבה. ללמדך שרוח ואווירה אין מעלים באמצעות עושר התפאורה בלבד, תהיה נפלאה ככל שתהיה. ואכן, לנינגראד כמוה כטיירת קסמים גדולה אחת על פלגיימים. — עיר אגדה בלתי־נתפשת למי שדופק הזמן מכה בעורקיו.

ה"סטריפטיז" של חשיפת מחלצותיה נמשך עם הביקורים באחוזות הצארים בעיר הנושאת כיום את שמו של פושקין, לשעבר מיכלול ארמונות פטר הגדול וירשיו. גם בעיר פושקין המרוחקת כששים קילומטר מלנינגראד — שפע של גנים ממלכתיים בתוך חורשת־ענק, וגם כאן ניתזים המים וקולחים ממזרקות אשר לרגלי "בתי־מירוד ועליות מרווחים" (ספר יחזקאל), ממורקים בזהב, משוכצים שנהב וצדף. מיסגרות מוזהבות סגורות על מראות־ענק המכסות את קירות היכלי הצארים — טפיטים מעוטרים וגובלנים רקומים היטב, בנוסף לציורי הקיר המכסים על כיפות הענק אשר בתיקרות הארמון. ואלם בירדת ככיוון שער היצירה מן הארמון אתה מגלה צילומים המתעדים את ההרס הנורא שהותירו כאן צבאות הרייך השלישי שהתחפר בעיר פושקין כשהוא מטווח את התנגדותם ללנינגראד במגמה לרכך מכאן את התנגדותם העיקשת של המגינים שמנעו את נפילת העיר בידי הגרמנים.

הסובייטים — תוך כדי נסיגתם מהעיר פוש־קין — עוד עלמו קשות לקבור, כך ממש, את מרבית הפסלים שבאחוזות פטרוווארץ — שם מיכלול הארמונות שבכאן — ובררך זו לשומרם. אך הארמונות עצמם הפכו למסגרות נקבות, שחוררות בפגיזת הנאצים. טביעות אצבעותיהם של אלה נותרו כאן בכל עבר, לפחות בצילומים: קירות מפוחמים, קרעים ופערים אדירים בחזית

הבניינים, שרידי כרובים מגולפים שנתרו קטועי גפיים וראש. רצפות הפארק העשויות עץ כמו הפכו ללועי הרייגעש. כל פיתוחי הצדף המפורסמים וחלק מהפסלים שנכלו בידי הגרמנים הועברו בידיהם, כעת הנסיגה, לגרמניה. אלה לא נמצאו עד היום. עם זאת יצויין, כי חלק מיצירות האמנות שנשרדו בידי הנאצים אכן נמצאו והוחזרו לכאן.

במציאות נעלמו כל סימני ההרס והחורבן כלא־היו. הסובייטים, ששיחזרו את כל האולמות הענקיים — פותחים את שעריהם לעם הרב הנוהר לצפות בפיות פעורים ובעיניים קרועות לרוחה כפאר שהיה נחלת שליטי רוסיה.

כאן טמונה ליעתי ההחמצה הגדולה. לוא היו מותירים אולם אחד בהיסטוריה ומנציחים בדרך זו את ניצוקי המלחמה והוואנדאליזם של הכובשים, כפי שעשו זאת דווקא הכרילינאים כהותרים את צריח ומגדל נוטי"ח הזכרון שלהם הרוסה במרכז ברלין, היו ממחישים לעיני רכבות המבקרים את הוואנדאליזם הנאצי לדראון עולם.

טרזקי חוזר

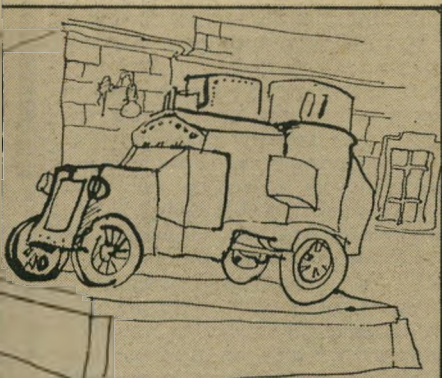
גם עיקבותיה של מהפיכת אוקטובר מונצחים עליידי תצוגה היסטורית עמוסת פרטים במוזיאון על־שם לנין בלנינגראד.

באולם המרכזי, כבדרך אגב, אני נתקל, באחת הוויטריות, בכרוזה המקורית המפרסמת את חלוקת התיקים בממשלתו הכולשביקית של לנין. בין השדים השרים מופיע גם שמו של ליאון טרוצקי כשר ההגנה הממונה על הצבא האדום. לראשונה בכיקורי כבדית־המועצות אני נתקל בשמו של טרוצקי בתצוגה מוסיאוינית או דוקומנטרית. האם מבשר הרבר שינוי מהותי ביחס לתולדות המהפיכה האוקטוברית? הרי שגגה וטעות ודאי שאין כאן; כאן במוסיאון אני גם רואה לראשונה את השיריונית שחרשי מפעל המתכת בלנינגראד מיהרו לרתך בשביל לנין. וזאת, על מנת שיוכל להוציא לפועל בלא פגע את סירוי־גיחתו לאיזורי הקרבות שניטשו תוך כדי המהפיכה ובתקופת האינטרנציה (ההתער־בות) של המעצמות הזרות.

שיריונית זו המוצבת ברחבה בסמוך לפתח הכניסה למוסיאון, ממחישה יותר מכל את אירועי אותם ימים.

המון גואה בנייבסקי פרוספקט, הנחצה עליידי תעלות המזכירות את אלה שבאמסטרדם. ואולם כאן הבנייה מרוחת הרבה יותר ורחבת־מידות. המיבנים הממלכתיים ששררו מימי הצארים — כאן לא נבנה דבר מאז המהפיכה — מוקפים במידשאות ענק, ואנדרטות של גדולי משורריה וסופריה של רוסיה מוצבות בכיכרות המרכזיות. לוחית ברונזה הקבועה בשער הכניסה לאחד הבניינים מספרת על "החמישית" של סוסטוביץ שוושמעה בבית זה לראשונה. לא הרחק משם מעידה לוחית אחרת על יריה ששימשה מעון קייץ ל"צ'יקובסקי בכיקורי הקייץ שלו בלנינג־ראד.

והיכן כתב פרוקופייב את "החמישית" שלו?

השיריונית של לנין

הכל מתועד כאן. פיגעי הזמן אינם ניכרים בנוף האורבאני שבמרכז העיר. בכל מקום נראים פיגור מים ענקיים: משחורים ומשחורים ומשחורים... תוך כדי ריצה בהולה לראות הכל, אינך ער לעובדה שהשעה כבר אחרי חצות, ואילו האור עדיין אור של בין־ערביים. אתה מתעורר כאן עם הוירחה, והשעה שלוש בבוקר!

קשה להסתגל ללילותיה הלבנים של לניני גרא, מה גם שווקא עתה, כאמצע יולי, הימים מתמשכים אל הבוקר וחוזר חלילה... הפגישה עם חברי הנהלת אגודת האמנים החזותיים בעיר נרחתה מחמת כינוסה של המועצה הכל־סובייטית של אמני ברית־המועצות, שנקראה בלא התראה מוקדמת במוסקווה. פגשתי בהם ביומי האחרון כאן.